

Nesteen Kamerakerho, Porvoo
Ernst Ekström
2.3.1990

Arvoisat Kutsuvieraat!

Hyvät kerholaiset...

Hyvät naiset ja herrat.

Jälleen on kulunut viisi vuotta merkkipäivästä, jolloin olimme yhdessä yhteisen asian; Nesteen Kamerakerhon juhlatilaisuuden merkeissä.

Minulla on ilo ja kunnia toivottaa Teidät tervetulleeksi tähänkin tilaisuuteen nauttimaan Kerhon luomasta yhteishengestä ja meille ei-niin-harvinaisesta merellisestä ympäristöstä.

Olemme hetkeksi irrottautuneet arjen maailmasta, ja saaneet tilaisuuden luoda katseemme harrastuksemme monimuotoiseen juhlaimeeseen. Tämä on herkistänyt minut henkilökohtaisesti ajattelemaa, miten meidän niin itsestään selvänä pitämä tapa harrastaa, tapa luoda jotain omakohtaisesti koettua käsin kosketeltavaksi, silmin havaittavaksi ystävillemme on koettu vuosien saatossa.

Kerhomme viettämä neljännes-sata-vuotta edustaa ulkoisesti ja sisäisesti valtavaa muutosta siinä todellisuudessa ja henkisessä maailmassa jossa tänään elämme. Koetin suhteuttaa sitä siihen kehityskaareen jonka kuvallinen viestintä on vuosisatojen kuluessa kiteyttänyt valon ja kemikaalien yhteiseen prosessiin jonka tunnemme valokuvauksena.

MAAILMANKUVAN HEIJASTUKSIA VALOKUVASSA

Siitä lähtien, kun onnistuttiin siirtämään todellinen maailma optiikan ja kemian avulla enemmän ja vähemmän pysyväksi kaksiulotteiseksi projektioksi lasilevylle ja sittemmin paperille; tämä alkuaan "ihme" on vastavuoroisesti vaikuttanut maailmaan, niinkuin maailma on vaikuttanut fyysisesti ja psyykkisesti valokuvaukseen.

Ranskalaisen fysiikan taikatemppu vaikutti aluksi itseisarvolta viime vuosisadan puolivälissä. Jälleen kerran "mahdoton" tuli mahdolliseksi: ihminen onnistui hallitsemaan jumalien luomaa valoa ja jähmettämään sen muodostaman kuvion tulevien aikojen tositteeksi jota aikalaiset kävivät kummastelemassa ja povaamassa maalaustaiteen jäämistä "tarpeettomaksi" tiedemiesten luoman ihmeen rinnalla.

Mikäli tuota pioneeriaikaa voi luonnehtia jollain tyyliuunnalla, on luonnollinen määritelmä, että ensimmäiset valokuvauksen kemistit tuottivat dokumenttikuvia.

1800-luvun puolivälistä alkaen on säilynyt sängen paljon kuva-aarteistoa jota silmäilemällä saa häivähtävän käsityksen tuosta menneisyyden ja kadonneen vuosisadan kulta-ajasta.

Dokumentoinnin oleellisena piirteenä on, että kuvaa ei ole muutettu ja sen tallennustilanne on ollut lähes aito. Tässä on kuitenkin huomattava, että sen aikainen tekniikka vaati kirkkaassakin päivänvalossa aluksi usean tunnin valotusajan: kaikkalainen liike sulsi pois kuvasta ja dokumentointi tuotti lähinnä maisema- rakennus- ja kaupunkimiljöötä useamman vuoden ajan.

Mutta tuntuu vaikealta estää tekniikan kehitystä. Valokuvauksen alkutaipaleen merkittävimpiin virstanpylväihin kuuluu materiaalien herkistyminen ja kehitysmenetelmien hallitseminen. Vuosisadan "uusilla herkillä" materiaaleilla saatettiin saada hienoja ja tarkkapiirteisiä muotokuvia henkilöistä sillä valotusaika oli saatu lyhennettyä tunneista muutama minuuttiin. Edelleen edellytettiin kohteilta liikkumattomuutta sen ajan ja muotokuvasalongeissa oli kuvaustuoleja joissa oli rautalankaiset pääntuet kannattelemassa kuvattavan henkilön päätä ja käsiä.

Edelleen kuvaustuokio oli jäykistynyttä ikuistusta mutta tulokset olivat yhä vieläkin lumoavia ajan kuvauksia tyylikkääne rekvisiittoineen ja taustakulissein.

Toisaalta kehityslaitteisto pieneni "matkalaboratorioksi" joka saattoi painaa alle sata kiloa kalustoineen; kemikaaleineen, johtuen käytettävien valoherkkien materiaalien hienorakeisuuden lisääntymisestä ja kemiallisten prosessien hallitsemisesta siten, että myös pienemmästä kuvakoosta tuli riittävän tarkka ja teräväpiirtoinen kohteen hahmottamista ja tunnistamista varten.

Tämä "alle sadan kilogramman" matkalaboratorio salli ja innosti muutamien innokkaampien valokuvauksen pioneerien lähtemisen maailmalle; sanan varsinaisessa merkityksessä. He liikkivat päättäväisesti vuosisatain lopun ja alun tarjoamalla kulkuvälineillä suunnattoman valokuvausvälineistönsä kanssa maailman kuuluisimpien näköalapaikkojen kautta ikuistamassa niin Amerikan preerioiden erikoisuudet, Kuningatar Victorian putoukset Sambesi-joen varrella "pimeässä" Afrikassa, Oseanian palmusaarten auringonlaskut, Japanin lumipeitteiset pyhät vuoret, kuin Euroopan arkkitehtonisesti mahtavat katedraalit.

Samoin uuden vuosisadan alussa Suomesta lähti useita tutkimusmatkailijoita Maailman laidoille. Varsinkin K.J. Inha on saavuttanut runsaasti arvostusta Siperian tutkimusmatkoista ja arktisten paimentolaiskansojen jokapäiväisestä elämästä otetuista dokumenteista ja niitä tukevista taustamateriaaleista.

Tämä osaltaan kertoo jo kuvauksen oleellisesta helpottumisesta varsinkin kun pystyttiin siirtämään kuvamateriaali lasilevytä kartongille ja paperipohjaiselle valoherkälle materiaalille.

Samoihin aikoihin herkkyyttä lisättiin yhä edelleen, että oli teknisesti mahdollista aikaansaada "eläviä" kuvia. Toisin sanoen valottaa useita kuvaruutuja niin nopeasti peräkkäin samasta aiheesta, että ne peräkkäin esitettyinä antoivat illuusion liikkuvasta, elävästä kuvasta.

Luonnollisesti ensimmäiset sovellukset olivat sangen karkeita ja kulmikkaita lopputulokseltaan, mutta ihmissilmää on helppo pettää, että katsojan mielikuviutus täytti yksittäisten kuvien välisen eron.

Kiinteän kuvan parissa ponnisteltiin värien parissa; miten saada ihmissilmän näkemät värit toistumaan pysäytetyssä tilanteessa mahdollisimman luonnonmukaisena, jottei tarvitsisi

turvautua maisemapostikorteissa laajalti käytettyyn mutta aikaa viepään ja yhä kalliimmaksi osoittautuvaan käsinvärjäykseen.

Ensimmäiset todelliset valon taajuuksiin valikoivasti suhteutuvat menetelmät. Autochrome eturintamassa alkoivat siirtyä tutkijoiden koekammioista säkenöivän kirkkaille luonnonniityille ensimmäisen kymmenluvun lopulla. Vaikka mustavalkoisella kuvausrintamalla ”aikavalli” oli jo onnistuttu voittamaan, värin hallitseminen ja ”kiinnittäminen” fotokemiallisin keinoin filmiemulsiolle johti taantumaan valotusaikojen suhteen.

Kirjallisuudella ja sen ajankohtaisella sovelluksella, lehdistöllä oli painettu sana ollut hallussa jo vuosisatoja. Mutta lukutaito oli kovin harvojen ”kirjanoppineiden” hallussa pitkälti 1800-luvulla. Kirjoissa oli käytetty taidokkaita puupiirroksia ja kuparietsauksia nimiölehdellä ja korostamaan kappaleiden alkuja. Kun kirjan luominen oli aikaaviepä tapahtumaketju, saattoi kirjan kuvituskin olla.

Kuten maisemapostikortteja myöhemmin, kuuluisat rakennukset sekä henkeä salpaavat näköalat toistuivat kirjojen lehdillä äärimmäisen tarkkapiirtoisina metallietsauksina ja puupiirroksina joiden tuottamiseen meni aikaa ja vahakynntilöitä.

Kirjan suoranaishallinnalla, lehdellä oli merkityksensä erityisesti tiedon; uutisten tuojana. Siinä käsintehty kaiverrukset menettivät merkityksensä painetun sanan, uutisen rinnalla. Ne olivat lähinnä tunnuksina arvovaltaisen lehden ilmiänsä tai ”ajattoman” uutisoinnin katseenvangitsijana kaiken tekstin keskellä.

Vasta valokuvauksen kehittyminen salli kuvallisen ilmaisun leviämisen ja jokapäiväistymisen painetun sanan myötä. Vielä lukutaito ei ollut suurten massojen hallittavissa. Lehden luku oli harvojen ja valittujen kansanosien ”viisauden symboli”. Mutta eivät heidän kaikki hallinneet painettua kieltä niin hyvin, etteikö asiasta kertova kuva sallinut laajempaa ja eräällä tavalla yksityiskohtaisempaa kokemusta uutisesta kuin pelkkä ’präntätty’ tieto.

Uuden vuosisadan myötä kuvien ottaminen, kehitys ja painotekniikka aikaansaivat yhä useamman ”arvonsa tuntevan” lehden toimituksen ottamaan kuvallisia esityksiä todistamaan tapahtuman ja uutisen aitoudesta.

Lienee tältä kaudelta peräisin syvässä, sitkeässä elävä uskomus valokuvan todistusvoimasta.

Nyt voitiin lähettää henkilöitä; reportteri ja valokuvaaja uutisen tapahtumapaikalle ottamaan selvää mitä tapahtuu ja miltä se näyttää.

Täten meille on tullut visuaalisesti tutuksi Ensimmäisen Maailmansodan juoksuhaudat, mieleenpainuvine sotilaiden kypäröineen, hieman hevosvankkureita kehittyneemmät kuorma-autot ja sodan järkyttävä ankeus.

Vaikka valokuvaus murti paikan ja ajan kahleet, oli aikaisempien vuosisatojen elämän tyyli; asenteet ja tapainkuvaukset niin raskasta perintöä, että nuo ”sielun vangitseva taikalaatikko” himmeän ruskeine poikkeavan todellisuuden kuvajaisineen joutui taistelemaan pitkään ja kauan, ennekuin se pääsi sisälle arkitodellisuuden muutokseen. Ennen kuin siitä tuli osa jokapäiväistä maailmaa. Ennekuin valokuvaus otettiin todesta; miten tämä määritelmä sitten käsitetäänkään.

Vuosisadan molemmin puolin valokuvaukseen ilmestyi ”tyylisuuntia” – valokuvaus alkoi saada taiteen tunnusmerkkejä. Erilaiset koulukunnat painottivat omia näkemyksiään tavasta ikuistaa olemassa olevan maailman hetkellinen aika.

Sinänsä jo tapa käsitellä muotokuvakseen kohdetta ja tilan interiööriä salli valokuvaajan hallitseman ajatusmaailman tulla esiin tekniikan sallimissa kahleissa. Kuitenkin nämä kokeelliset ja välineen hallintaan pyrkivät kuvalliset luomukset ikäänkuin irrottivat palasen todellisuutta toimimaan valokuvaajan ehdoilla ja heidän kuviensa todistusvoima keskittyi kuvaajan ajatuksien ilmituomiseen.

Vasta Ensimmäisen Maalimansodan jälkeisinä aikoina alkoivat yhdistyä kuvaajan sisäinen arvomaailma ja ulkoinen todellisuus. Vieläpä siten, että toiseen äärimmäisyyteen ja pinnallisuuteen heilahtaneella iloisella 20-luvulla esiin pyrkivien dokumentistien ja tuota vuosikymmenen ”ei- koskaan-enää-sotaa” onnen mentaliteettia kuvaamaan pyrkivien ajan henkeä hahmottavien ilmapiirikuvaajien näennäinen syvä näkemyskuilu onnistui silloittumaan loisteliaaksi ja syvältä riipaisevaksi ajan kuvaksi.

Tällöin eri puolilla maailmaa vaikuttaneet kuvaajat saattoivat saada kuuluisuutta niissä piireissä joihin he kuuluivat, huolimatta siitä, että juuri he pyrkivät purkamaan ja kaatamaan näitä asenteellisia raja-aitoja.

Dokumenttikuvauksessa sai ryhtiä ja inhimillisiä suuntaviivoja niiden hiljaisten kuvaajien töiden kautta jotka kulkivat tavallisten ihmisten ja jokapäiväisen elämän parissa vähäeleisesti tallettaessa sitä muuttuvaa maailmaa joka ajan virrassa on joka hetki katoavaa.

Kuitenkin dokumenttikuvasta oli kovin kaukana tuo ’elävän kuvan’ maailma; maailma unelmista: elokuvat. Huolimatta elämän ankeudesta suurimmalle osalle ihmiskunnasta tämä tekninen ihme, tämä puolentoista tunnin kertomus ihmeellisen elämän kuvajaisesta elokuvantekijän näkökulmasta sai joka päivä; joka ilta unohdusta kaipaavan kansaosat katsomaan elämää suurempia elokuvia.

Kolmikymmenluku oli näennäisestä kasvamisesta ja suuruudestaan sekä eteenpäinmenosta huolimatta elämän vähäosaisille karkeaa vääryyden ja törkeän alistamisen leimaamaa. Kehdosta hautaan.

Vahvemman oikeus ja kovin usein uskonnon tai sen korvaavan aatemaailman pyhittäminen ahdasmielinen katsantokanta pakotti inhimillisen elämän sietokyvyn rajoille. Tämän elämän ”tapahtumattomuuden” todentaminen kuvallisesti ei tuonut mitään konkreettista muutosta; ei mitään parempaa tulevaisuutta ihmisille.

Mutta se oli kuitenkin ehdottoman välttämätöntä, että nämä dokumenttiaineistot vastaanpanemattomasti kykenivät todistamaan tilanteen ja olosuhteet maailmassa joka oli nopeasti suistumassa nousukierteestä varustelukilpailun siivittämänä sotaan – sotaan jota koskaan ei enää pitänyt tulla.

30-luvun lopun uutisaineistoa välittivät kuvaa maailmasta jossa poliitikot, niin alhaalta ylös kuin vasemmalta oikealle olivat luomassa neuvotteluin ja kokouksin uutta uljasta maailmankuvaa jossa juuri meidän kansallamme on johtava rooli eteenpäin täyttä vauhtia

menevässä maailmassa. Ja vankkumattomalla vakaumuksella todettiin itsestäänselvyys, että näin uljasta kansaa eivät saa pidellä mitkään elintilan rajoitukset.

Vaikuttaa siltä, että kansainvälisistä foorumeista huolimatta, kuki kansakunta käpertyi sisimpäänsä nähden vain sen jonka kirkuvat uutisotsikot laajalevikkisissä kotimaan katsauksissa mahtipontisesti kertoivat kuuluvan juuri ja vain ainoastaan meidän oikeuksiimme!

Syyskuussa, runsaat viisikymmentä vuotta sitten, se repesi kahleistaan. Useat elokuvakamerat olivat paikalla todistamassa himmeässä aamuyössä lepattavien pakoputkiliekkien välkettä, hitaasti kääntyvien lentokoneenpotkurien pyörähtämistä kuin sodan pedon vapautumista kätkyistään. Marssivia joukkoja, viattoman näköisiä savuntuprahduksia: kansakuntain nujertamista sotilassaappaiden kantain alle.

Uljaasta salamasodasta kertoivat lukuisat UFA:n uutiskatsaukset kautta akselivaltojen. TK-kuvaajat kehottivat väsyneitä ja vaivautuneita sotilaita ottamaan huolettoman itsevarmoja poseerausasentoja murskautuneen, yhä palavan maalaiskylän raunioilla.

Eurooppalaisen sodan hengenveto talvella 1939-1940 antoi pienelle, pohjoiselle Suomelle tilaa ja tilaisuuden täyttää Maailman lehdistön otsikoita. Hotelli Tornista lähti lukemattomia tarinoita todistusvoimaisine kuvineen kertomaan pienen sitkeän maan taistelusta musertavaa pahan tahdon fyysistä ylivoimaa vastaan.

Suomen puolustusvoimien huomioi keskittyi todellakin kaikkeen muuhun paitsi PR-toimintaan maailman lehdistön palstoilla. Tietyllä sitkeydellä levisi myös kuva-aineistoa todentamaan hyytävän taistelun jähmettyneitä jälkiä itärajallemme.

Saatuamme ”mahtavan” kansataitelijan rinnallemme, sen tehokkaasti organisoitu tiedotustoiminta Signal-lehti etunenässä antoi käytännön esimerkin, miten omien joukkojen taistelumenestys saatiin elähdyttämään sotaponnisteluja ja hirvittämään vastapuolen sotilaita.

Värikuvaus kehittyi ja yleistyi luonnollisesti siellä missä tekninen kehitys oli huippuluokkaa. Akselivaltojen menestysvaiheesta löytyy runsaastikin noiden aikojen patinoituneita värikuvia joissa nuo mekanisoituneet ritarit esiintyivät taistelukoneidensa vieressä hymyten kuin olisivat hallinneet jonkin sodan musertavista mekanismeista.

Sodan vuoksen käännettyä samantyyppinen henkeä nostattava kuvarunsaus alkoi Tyynenmeren taistelunäyttämöltä. Viimeinen sota joka voitiin voittaa, tarvitsi sankareita, uljaita nuoria miehiä jotka lähtivät liput liehuen nujertamaan ikuista pahaa.

Miehille valokuvauskoneidensa takana aukeni sodan hiljentyneet taistelukentät ruhjoutuneine, luhistuneine kaupunkeineen. Lukemattomat orvot lapset, inhimillisen kärsimyksen koko kenttä.

Tämä ihmiskunnan tuhonäytelmä tuotti uusia mekanismeja ja lähes kaikille inhimillisen sivistyksen osa-alueille ilmestyi hämmästyttäviä uutuuksia ja nopeasti kehittyvä taloudellinen hyvinvointi loi mahdollisuuksista tarpeita.

Ennen sotia laboratorioasteella ollut langaton elävien kuvien lähetys löysi muotonsa Vakioitui standardeihinsa ja tuli meidän olohuoneisiimme. Hyytävän aurinkoisella viisikymmenluvulla ihmeiden maassa, Amerikassa, kaukokatselulaite; televisio voitti nopeasti suosioita ja taloudellisen hyvinvoinnin mukana siitä tuli mahdollinen yhä suuremmille kansalaispiireille, markkinamekanismit tarttuivat uuteen välineeseen - ja uusi väline takertui markkinamekanismeihin pahemmin kuin mikään kuvallisen ilmaisun aiempi muoto. Se alkoi luoda omia lakejaan, toteuttaa näennäistodellisuutta omin arvostuksin ja milloin se pääsi hetkeksikään irti taloudellisista kahleistaan; päätään nosti taiteellisuus monimuotoisine ilmenemismuotoineen.

Hetken tuntui, että televisio nielaisee kaiken alleen, mutta kuvallisten medioiden välisessä taistelussa elokuva otti uudeksi aseekseen mahtavuuden. Sekä koossa, että väreissään. Viisikymmenlopun mahtavat speaktaakkelit ovat vielä syvällä meidän kaikkien muistoissa.

Näiden kuvallisten jättiläisten taistossa kiinteä kuva hallitsee oman alansa, supistumatta – laajentumatta, ollen osa jokaisen aamukahvipöytää, aikakausilehteä, albumia.

Kuusikymmenluvun muistamme omaehtoisen näppäilykuvauksen nopeana laajentumisena kaikkien kansankerrosten läpi. Tekniikan palveleminen kutakin yksityistä kansalaista kohden tuotti myös sen, että vailla sanottavia teknisiä kykyjä voi kuka tahansa näppärästi edullisella ja yksinkertaisella välineellä ikuistaa omaa elinympäristöään, rakkaimpiaan.

Tämä on edelleen päätä huimaavasti kehittyvän tekniikan eräs perus- ja johtoajatus; ei löytyne peruskameraa jossa ei olisi täysautomaattiasetusta jolla kohdataan KODAK:in asiakasläheinen slogan: ”Painakaa nappia, me huolehdimme lopusta”.

Silti tekninen luominen ei ole lähelläkään lopullista päämääräänsä, lähellä täyttymystään. Mikäli kuvaaja vähänkään hallitsee teknokratiaa, voi hän loihtia valokemiallisia ihmeitä vain muutamalla napin painalluksella, saaden häkellyttävistä tilanteista hämmentäviä ikuistuksia.

Vaikka tämä valokemiallinen ikuistusmenetelmä edelleenkin on voimissaan; kehittyä luoden uusia ulottuvuuksia kaikille niille joiden aisteja hivelee omaehtoinen luominen ja heille jotka nauttivat näistä taideteoksista, niin teknologian hallitseminen on ihmisen pojalle ilmeisesti ikuinen haaste.

Silmän hahmottaman kuvan kertominen kaksijakoiselle sähkötekniikalle; digitaalisen kuvanmuodostuksen alkeille, tuottaa vielä murheita ja kestää kauan ennenkuin se saavuttaa samanlaisen aseman kuin fotokemiallisella kuvannuksella tänä päivänä on.

Kuitenkin tällä jakomielisellä tilanteenhallinnalla saavutetaan etuja jo nyt joita analogisella signaaliprosessoinnilla ei voida kuvitellakaan. Elinkaarensa aamuhämärissä ovat valolla toimivat tietokoneet ja kuvanhallintavälineet : mikä onkaan niiden sanoma ihmiskunnalle, mitä ne kertovatkaan, mitä ne kykenevät opettamaan, mitä auttavat luomaan. Vai ryhtyvätkö valo-operaattorit luomaan itsellistä valomaailmaa?
